

Η Δημιουργική Γραφή στο Νηπιαγωγείο

Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, tkotopou@uowm.gr

Μαρία Ζωγράφου

Σχολική Σύμβουλος Π.Ε. Ν. Πέλλας, zografou.maria@gmail.com

Άννα Βακάλη

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, avakali@otenet.gr

Η γλωσσική αγωγή στο Νηπιαγωγείο παραμένει βασικό συστατικό του περιεχομένου σπουδών των Αναλυτικών Προγραμμάτων. Η προσέγγιση της Λογοτεχνίας και η είσοδος του λογοτεχνικού κειμένου στην προσχολική εκπαίδευση εμφανίζεται αρχικά ως μέσο για τη διδασκαλία της γλώσσας και τη γλωσσική αγωγή του νηπίου (Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1962- Β.Δ. 494/15-7-1962) ΦΕΚ 124/6-8-1962 «Περί του Αναλυτικού Προγράμματος των Νηπιαγωγείων του Κράτους). Μέχρι τη δεκαετία του '90, στον ελληνικό χώρο, στη γλωσσική αγωγή του νηπίου κυριαρχεί η καλλιέργεια του προφορικού λόγου, η ανάπτυξη του λεξιλογίου, η συζήτηση και ο διάλογος και γενικά η δυνατότητα προφορικής έκφρασης του παιδιού σε ένα οικείο και φιλικό προσχολικό περιβάλλον. Η πρώτη εμφάνιση της προσέγγισης του γραπτού λόγου στο ελληνικό Νηπιαγωγείο πραγματοποιείται με το Αναλυτικό Πρόγραμμα του 1989. Εδώ η Λογοτεχνία εμφανίζεται ως επιμέρους ενότητα της αισθητικής αγωγής του νηπίου με γενική επιδίωξη *«την καλλιέργεια της αντίληψης, της έκφρασης και της αισθητικής προσέγγισης της φύσης και της τέχνης»* (Π.Δ. 486/1989 ΦΕΚ 208/26-9-1989, τ.Α', σελ. 4474). Πιο συγκεκριμένα οι στόχοι της ενότητας δηλώνουν *«να εξοικειωθούν τα νήπια με τις εκφραστικές δυνατότητες του έντεχνου λόγου και τα είδη των λογοτεχνικών κειμένων»* και *«να ανακαλύπτουν τις ποικίλες όψεις των αντικειμένων και των καταστάσεων και να τους αποδίδουν νέες σημασίες, επενεργώντας πάνω τους κινητικά και νοητικά, ώστε να εκφράζονται με τρόπο δημιουργικό μέσα από τις διάφορες μορφές του έντεχνου λόγου, και να νιώθουν τη χαρά της προσωπικής δημιουργίας»*. Ως «ικανό» υλικό για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας θεωρούνται, κυρίως, τα παραμύθια, λαϊκά, κλασικά ή σύγχρονα, μικρές ιστορίες, ποιήματα για μικρά παιδιά, παροιμίες, και κάθε άλλο λογοτεχνικό προϊόν κατά τη κρίση του διδάσκοντα. Ο Νηπιαγωγός υποβοηθά τα παιδιά να εκφράζονται ελεύθερα, να ασκούν τη δημιουργική τους σκέψη, την εφευρετικότητα και τη φαντασία τους. Γενικά διατηρεί την ελευθερία στο

σχεδιασμό και την υλοποίηση δραστηριοτήτων γλωσσικής αγωγής, καθώς το Πρόγραμμα παρουσιάζεται ευέλικτο. Μεθοδολογικά, για την εξοικείωση των παιδιών με λογοτεχνικά κείμενα, προτείνεται η ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου από τον εκπαιδευτικό, η αναδόμησή του, η συζήτηση και η παραγωγή δημιουργικών παιχνιδιών με αφορμή το περιεχόμενο (Χατζησαββίδης, 1998:28).

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που επιχειρήθηκε τη διετία 1998-2000 με το Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών, δίνοντας στα Προγράμματα γραμμική συνέχεια από το Νηπιαγωγείο έως και το Λύκειο, εισάγει στα Νηπιαγωγεία το «*Πρόγραμμα Σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Προ-δημοτική Εκπαίδευση-Νηπιαγωγείο*», με καινούρια φιλοσοφία διδασκαλίας, με νέες αρχές γλωσσικής διδασκαλίας και νέες τεχνικές μάθησης αξιοποιώντας διδακτικά τη θεωρία των ειδών του λόγου (Swales 1990) και τη θέση του Piaget για τη δόμηση της γνώσης (Ferreiro 1997, Teberosky 1997). Πυλώνα του Προγράμματος Σπουδών αποτέλεσαν οι γλωσσοπαιδαγωγικές αντιλήψεις και αρχές για τον γραμματισμό και τους πολυγραμματισμούς. Αυτό το Πρόγραμμα, με μικρές διαφοροποιήσεις, ενσωματώθηκε στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο στο γνωστικό αντικείμενο «*Παιδί και Γλώσσα: Πρόγραμμα Σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων γλώσσας στο Νηπιαγωγείο*» (ΔΕΠΠΣ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2002), το οποίο και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα. Ο προσανατολισμός στη γλωσσική αγωγή αυτού του Προγράμματος είναι η ισότιμη καλλιέργεια προφορικού και γραπτού λόγου των μικρών παιδιών, η καλλιέργεια του γραμματισμού (literacy), με συνέπεια ο γραπτός λόγος, που εμφανώς ήταν σε περιορισμένη χρήση και διδασκαλία στο Νηπιαγωγείο, να αποκτά σημαντικό ρόλο στο σχεδιασμό των δραστηριοτήτων του νηπιαγωγού, ο οποίος καλείται να δημιουργήσει μέσα στην τάξη ένα πλούσιο περιβάλλον έντυπου λόγου και γενικά να προβάλλει και να προωθήσει πλούσιο γλωσσικό υλικό κάθε μορφής (Ντίνας κ.ά., 2003:168).

Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το Νηπιαγωγείο, το οποίο εφαρμόστηκε πιλοτικά επί μία διετία (2011-2013) σε 21 Νηπιαγωγεία της χώρας στα πλαίσια του Προγράμματος «*Νέο Σχολείο*» και που πρόκειται να γενικευθεί τα επόμενα χρόνια σε όλη την επικράτεια περιλαμβάνει τη γλωσσική διδασκαλία ως μαθησιακή περιοχή «*Γλώσσα*» διατηρώντας τη φιλοσοφία για κειμενοκεντρική προσέγγιση, για γνώση και ερμηνεία των ειδών λόγου. Προτρέπει για διδακτικές τακτικές που δημιουργούν «*κατάλληλες συνθήκες ώστε τα παιδιά να παράγουν διάφορους τύπους κειμένων με τη βοήθεια του προφορικού (κυρίως) αλλά και του γραπτού λόγου*». Το νέο Πρόγραμμα Γλώσσας δομείται σε τέσσερις δεξιότητες: παραγωγή/κατανόηση προφορικού λόγου και παραγωγή/κατανόηση γραπτού λόγου. Η

ακρόαση και η ομιλία, το ενδιαφέρον για το επικοινωνιακό πλαίσιο, η σχέση ομιλητή – ακροατή, το πολυτροπικό κείμενο, οι περιγραφές αντικειμένων, προσώπων, καταστάσεων, οι επικοινωνιακές στρατηγικές συνομιλητών, τα δομικά στοιχεία των προφορικών κειμένων, ο διάλογος, η συζήτηση και ο σεβασμός στους κανόνες επικοινωνίας, τα παραγλωσσικά στοιχεία και η ερμηνεία τους, δηλώνονται ως μαθησιακοί στόχοι και εμπλουτίζουν τις διαδικασίες προφορικής επικοινωνίας. Επίσης, διάφορα λογοτεχνικά είδη κειμένων (ποιήματα, ρίμες, τραγούδια, εικονογραφημένες ιστορίες) προτείνονται προς διδακτική χρήση. Η εξάσκηση όλων των παραπάνω γλωσσικών δεξιοτήτων υπερκαλύπτει τις ανάγκες καλλιέργειας του προφορικού λόγου των μικρών παιδιών με βάση τις δυνατότητες της αναπτυξιακής τους ηλικίας.

Για πρώτη φορά σε Αναλυτικό Πρόγραμμα Νηπιαγωγείου αναφέρεται η «δημιουργική γραφή» ως έκφραση και ως πρόταση δραστηριοτήτων. Εντάσσεται στην ενότητα «ιδέες για δραστηριότητες» για την «παραγωγή προφορικού λόγου» και συγκεκριμένα αναφέρεται *«συμμετέχουν (τα νήπια) σε παιχνίδια δημιουργικής γραφής όπου παράγουν ομαδικές ιστορίες με αφορμή προκαθορισμένες λέξεις ή αλλάζουν τις λέξεις σύντομων κειμένων με λέξεις που σημαίνουν το ίδιο (συνώνυμες) ή το αντίθετο (αντίθετες)»*. Τα παραπάνω είναι, βέβαια, αποσπασματικά και αποτελούν μία μεμονωμένη κατηγορία. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι δεν είναι στη σωστή κατεύθυνση, καθώς ορθά η έμφαση δίνεται κυρίως στην προφορική έκφραση και δημιουργικότητα του παιδιού. Πρόκειται όμως για ένα ελάχιστο δείγμα διδακτικών ενεργειών που, αποδεδειγμένα σήμερα, ανήκουν στο πεδίο της Δ.Γ. Γιατί η Δ.Γ. δεν περιορίζεται σε ένα μόνο σύνολο γλωσσικών παιχνιδιών. Είναι ένας σημαντικός παράγοντας για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας, με στοχοθεσία, τεχνικές και προτάσεις υλοποίησης.

Η προσέγγιση της Λογοτεχνίας στο νέο Πρόγραμμα επιλέγεται να πραγματοποιηθεί μέσω της παράθεσης ποικίλων λογοτεχνικών κειμένων (εικονογραφημένες ιστορίες, ανάγνωση βιβλίων: παραμύθια, ιστορίες, περιοδικά, ποιήματα, τραγούδια, γλωσσοδέτες, παροιμίες, αινίγματα), τα οποία ο Νηπιαγωγός αξιοποιεί κατά τη κρίση του. Προτείνονται «ιδέες για δραστηριότητες» που φιλοδοξούν να βελτιώσουν τη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού (προφορικός και γραπτός λόγος) και «μεθοδολογικές προσεγγίσεις», οι οποίες διευκολύνουν, επίσης, τον ευχάριστο τρόπο εργασίας και την ταυτόχρονη απόλαυση του αναγνώσματος. Η κατεύθυνση στον κριτικό γραμματισμό, που δηλώνεται ρητά στο σκοπό του νέου Προγράμματος, θέλει ένα παιδί, ακόμη και προσχολικής ηλικίας, να λειτουργεί με κριτική σκέψη απέναντι στις μορφές και πρακτικές γραμματισμού που συναντά γύρω του, να

προσεγγίζει την ιδεολογική πλευρά στη χρήση της γλώσσας και να γίνει ικανό να διαμορφώνει και να αναδιαμορφώνει τις θέσεις του ως ενεργός πολίτης κριτικά σκεπτόμενος. Στην περίπτωση αυτή η Δ.Γ. και οι πρακτικές της συνεπικουρούν για την επιτυχία των παραπάνω δυνατοτήτων που μπορεί να αποκτήσει το μικρό παιδί, εφόσον συμμετέχει σε κατάλληλο προσχολικό περιβάλλον.

Σχηματικά θα παραθέταμε πως τα νήπια ωφελούνται πολλαπλώς από τις ασκήσεις Δ.Γ. καθώς:

- Βοηθούνται στην ανάλυση και περιγραφή, ενώ ταυτόχρονα μυσούνται στη σύγκριση και ταξινόμηση
- Έρχονται σε επαφή με τη λογική ανάλυση / ερμηνεία, υπόθεση / πιθανολογία, φαντασία / επινόηση («πώς νομίζετε ότι θα ένιωθε ο ήρωας αν...»)
- Αναπτύσσουν την ικανότητα σύνθεσης πληροφοριών και ιδεών, καθώς επικεντρώνονται σε αντιπαραθέσεις, αντιφάσεις, διαφορετικές αποδεικτικές πηγές («Τι νομίζετε ότι συνέβη στην πραγματικότητα;»)
- Ενθαρρύνονται στην αξιολόγηση, λήψη αποφάσεων και κρίση («θα ήταν δίκαιο αν...»)
- Ενθαρρύνονται στη μετάδοση ιδεών και την εφαρμογή των γνώσεων («σε τι χρησιμεύει αυτό το στοιχείο στην πλοκή;»)
- Ασκούνται στην υπομονή, μέσω της διερεύνησης νέων δεδομένων, που συχνά μπορεί εκπλήττουν ή να λειτουργούν προσθετικά στις παλαιές γνώσεις – οδηγούνται στην επεξεργασία των νέων δεδομένων
- Διατυπώνουν υποθέσεις και αντιλαμβάνονται την κρισιμότητα των καταστάσεων
- Η κριτική τους σκέψη αναπτύσσεται, καθώς συμμετέχουν σε συζητήσεις και γίνονται αποδέκτες διαφορετικών απόψεων ή προτάσεων για τη συνέχιση της ιστορίας
- Μαθαίνουν να λειτουργούν στην ομάδα (συνεργατική μάθηση), να μοιράζονται χώρο και υλικά, να συμμετέχουν σε ομαδικές εργασίες και να αναλαμβάνουν την ευθύνη που τους αναλογεί

Την περασμένη διδακτική χρονιά σε μια προσπάθεια να δοκιμάσουμε ασκήσεις Δημ Γρ σε Νηπιαγωγεία συνεργαστηκαμε με νηπιαγωγούς και φοιτήτριες του Τμήματος Νηπιαγωγών και διαμορφώσαμε ανάλογες δραστηριότητες. Οι δραστηριότητες που θα σας παρουσιάσουμε έχουν υλοποιηθεί σε νηπιαγωγεία από τις φοιτήτριες του 8ου εξαμήνου στο Τμήμα

Νηπιαγωγών του ΠΔΜ κατά το σχολικό έτος 2012-13, Γάλλου Βεργενία, Γκαβοτάσιου Καλλιόπη, Μπατζιάκα Βασιλική και Τουαντζόγλου Αναστασία¹. Ευχαριστούμε τους εκπαιδευτικούς Ευάγγελο Ιντζίδη, Νίκη Κολτσάκη και Μάγδα Σοβισλή, που δέχτηκαν τις φοιτήτριες στα σχολεία τους (150ο Δ.Σ. Αθηνών, 2ο Νηπιαγωγείο Φλώρινας, 4ο Νηπιαγωγείο Φλώρινας, 6ο Νηπιαγωγείο Φερών-Περιβλέπτου) και συνεργάστηκαν μαζί τους κατά την εφαρμογή των δραστηριοτήτων. Αρκετές δραστηριότητες είναι επιλογή μας είτε από βιβλιογραφικές πηγές που προτείνουν δραστηριότητες γλωσσικής αγωγής, είτε από προσωπική διδακτική εμπειρία, έχουν όμως διαμορφωθεί έτσι ώστε, εάν επιλεγούν από τον νηπιαγωγό να τις εφαρμόσει στην τάξη του, να είναι αναπτυξιακά κατάλληλες για τα παιδιά και να βελτιώσουν δεξιότητες δημιουργικής γραφής. Έγινε προσπάθεια να διατρέχονται από βασικές αρχές του Δ.Ε.Π.Π.Σ και του νέου πιλοτικού Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για το Νηπιαγωγείο (ΝΠΣ2) και λήφθηκαν υπόψη τα παρακάτω κριτήρια που αποτελούν και προϋποθέσεις για την επιτυχή υλοποίησή τους.

ο Διαθεματική προσέγγιση

Τόσο στο Δ.Ε.Π.Π.Σ όσο και στο νέο πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών προτείνεται ως πλαίσιο μάθησης στην προσχολική τάξη η διαθεματική προσέγγιση. Επιδιώκεται να κατακτήσει το παιδί προσχολικής ηλικίας, «δεξιότητες διαθεματικές», όπως:

- ο δεξιότητα επικοινωνίας (ομιλία, ακρόαση, ανάγνωση, γραφή κ.α.)
- ο δεξιότητα αποτελεσματικής χρήσης των αριθμών και των μαθηματικών εννοιών και αξιοποίησή τους στην καθημερινή ζωή
- ο δεξιότητα συνεργασίας με άλλα άτομα (ομαδικές εργασίες)
- ο δεξιότητα χρήσης ποικίλων πηγών και εργαλείων πληροφόρησης και επικοινωνίας
- ο ικανότητα επίλυσης προβλημάτων μέσα από την καλλιέργεια των απαραίτητων δεξιοτήτων και στρατηγικών σχεδιασμού, ελέγχου, ανατροφοδότησης κ.ά. (Δ.Ε.Π.Π.Σ. 2001:120)

Αυτές οι δεξιότητες μπορούν να καλλιεργηθούν μέσα από δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής που θα άπτονται διαφορετικών αντικειμένων και θα ξεκινούν από διαφορετικό γνωστικό στόχο. Είναι σαφές και ευνόητο ότι η Δημιουργική Γραφή καλλιεργεί τις επικοινωνιακές δεξιότητες, παράλληλα όμως μπορεί να ενισχύσει και τις άλλες, με κατάλληλη

1

2 Τα Νέα Προγράμματα Σπουδών στο εξής ΝΠΣ

επιλογή δραστηριοτήτων και μεθόδων. Οι δραστηριότητες που προτείνουμε φροντίζουμε ώστε να μπορούν να ενταχθούν σε κάθε “γνωστικό αντικείμενο” και να εμπλέξουν και περισσότερα από ένα, να είναι μέρος μια ευρύτερης διαθεματικής πορείας, να ευνοούν την αλληλεπίδραση, την επικοινωνία, τη χρήση της τεχνολογίας (Δ.Ε.Π.Π.Σ, 2001). Επίσης οι μαθησιακοί στόχοι που θα κατακτήσουν τα παιδιά με την υλοποίηση μίας ή περισσότερων προτεινόμενων δραστηριοτήτων αντλούνται από ποικίλες γνωστικές περιοχές. Ειδικά με προεκτάσεις ή εναλλακτικές, που προτείνονται συμπληρωματικά στις δραστηριότητες, συνδυάζεται η επιτυχία περισσότερων στόχων διαθεματικού χαρακτήρα. (Ματσαγγούρας, 2002, Δ.Ε.Π.Π.Σ, 2001, Ντολιοπούλου, 2000).

ο Θεματικές ενότητες

Είναι γνωστό ότι τα προγράμματα στην εφαρμογή τους οργανώνονται γύρω από «θέματα» κατάλληλα διαμορφωμένα που να ενδιαφέρουν την προσχολική τάξη. Κατά την υλοποίηση κάθε θέματος γίνεται διασύνδεση και αλληλεπίδραση με δραστηριότητες στα Μαθηματικά, στις Φυσικές Επιστήμες, στις Τέχνες, στη Γλώσσα, στη Τεχνολογία. Ομάδα δραστηριοτήτων που προτείνουμε έχουν σχεδιαστεί αποκλειστικά με τη δυνατότητα ένταξή τους σε μια ή περισσότερες θεματικές ενότητες και δίνουν την ευκαιρία οργάνωσης τροποποιημένων εφαρμογών της Δημιουργικής Γραφής με βάση μια θεματική. Εξάλλου, ο προφορικός λόγος, η επικοινωνία και η έκφραση, που εμπεριέχονται, ως επί των πλείστον, στις ασκήσεις δημιουργικής γραφής, αποτελούν συστατικά στοιχεία για την απόκτηση γνώσεων σε Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες και άλλες μαθησιακές περιοχές. Μέσα από τις διαφορετικές επικοινωνιακές ανάγκες που προκύπτουν από άλλες οπτικές του ίδιου θέματος, τα παιδιά εξοικειώνονται με κειμενικά είδη της λογοτεχνίας και παράγουν κατά περίπτωση κάθε ένα από αυτά.

ο Σχέδια εργασίας

Τα σχέδια εργασίας, τα οποία λειτουργούν ως «έρευνες» θεμάτων και ως ανοιχτές δράσεις σχετικά με τις διαδικασίες, το περιεχόμενο και το χρόνο ολοκλήρωσης, είναι επίσης ένα μεθοδολογικό εργαλείο μάθησης στο νηπιαγωγείο και προτείνονται τόσο από το Δ.Ε.Π.Π.Σ όσο και από το νέο Πρόγραμμα Σπουδών (ΝΠΣ). Οι προτάσεις των παιδιών για διερεύνηση σε βάθος ενός ζητήματος, μιας έννοιας, ενός αντικειμένου, με μια σειρά δράσεων (κατά το σχεδιασμό του σχεδίου εργασίας) έχουν από μόνες τους δημιουργικά στοιχεία και δηλώνουν τις ανάγκες και τις ιδέες των παιδιών για διερεύνηση. Αυτό προσφέρει την ευελιξία στο νηπιαγωγό να κινηθεί σε δημιουργικές διαδικασίες και να πλαισιώσει ένα σχέδιο εργασίας

με ποικίλες παραγωγές Δημιουργικής Γραφής. Τα παιδιά με τη συνεργασία τους μέσα από σχέδια εργασίας συζητούν, επιχειρηματολογούν, επεξηγούν, περιγράφουν, αναζητούν και επεξεργάζονται πληροφορίες και παράγουν έτσι διαφορετικά κειμενικά και λογοτεχνικά είδη. (Ντολιοπούλου, 2005, Katz, L. & Chard, S., 2004, Ζωγράφου-Τσαντάκη, Μ., 2003)

ο Εργασία σε ομάδες

Το Δ.Ε.Π.Π.Σ προτείνει μεθοδολογικές προσεγγίσεις που περιλαμβάνουν τεχνικές ώστε να αναδεικνύουν τις επικοινωνιακές δεξιότητες των μαθητών. Καλλιεργούν την ομαδικότητα και την ικανότητα του παιδιού να επικοινωνεί με τους γύρω του, να συζητά, να ανταποκρίνεται στις ερωτήσεις και σε ανάγκες συνεργασίας και συλλογικής δράσης και να χειρίζεται το δημιουργικό διάλογο. Σε αυτούς τους στόχους κατευθύνονται οι προτάσεις μας για δραστηριότητες και προτείνονται με τη μορφή εργασίας σε μικρές ομάδες. (Μουμουλίδου & Ρεκαλίδου, 2010, Αυγητίδου, 2008, Μπιρμπίλη, 2005). Τα ομαδικά παιχνίδια, οι συζητήσεις, οι δράσεις στο νηπιαγωγείο μπορούν να είναι η αφορμή για την παραγωγή κειμένων Δημιουργικής Γραφής και στις προτεινόμενες εφαρμογές αξιοποιούμε την ομαδική δράση για την οργάνωση και παραγωγή Δημιουργικής Γραφής.

ο Αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών

Στο νηπιαγωγείο σύμφωνα με το Δ.Ε.Π.Σ.Σ. ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και γενικότερα η τεχνολογία μπορούν να αξιοποιηθούν ως ένα ακόμα εκπαιδευτικό εργαλείο για την υποστήριξη της μάθησης των παιδιών. Στην προκειμένη περίπτωση μπορεί να αποτελέσει εργαλείο για τη στήριξη και ανάπτυξη δραστηριοτήτων Δημιουργικής Γραφής. Πιο συγκεκριμένα, με χρήση συγκεκριμένων εκπαιδευτικών λογισμικών, ιστοσελίδων και εφαρμογών σε συστήματα νέας τεχνολογίας, δίνονται αφορμές να παραχθούν ποικίλα κείμενα Δημιουργικής Γραφής. Κατά την εργασία σε τέτοιες δομές, τα παιδιά αναπτύσσουν ποικιλία στην εκφραστικότητά τους και αφορμές για έμπνευση και δημιουργικότητα μέσα από εργαλεία τεχνολογικά και διαδικτυακά. Η ανάπτυξη αφηγηματικών και ποιητικών δομών με τη βοήθεια προσαρμοσμένου υλικού θα δώσει άλλη διάσταση στις δραστηριότητες. Παρέχεται η δυνατότητα πρόσβασης σε περισσότερο υλικό μέσα από το διαδίκτυο, τις προσβάσεις και την επικοινωνία που εξασφαλίζει, καθώς και διαμορφώνονται περισσότερες δυνατότητες παραγωγής και καταγραφής κειμένων, όπως και εμπλουτισμού τους με έξυπνες και ελκυστικές τεχνικές.

ο Διαφοροποιημένη Παιδαγωγική

Μια από τις προτεραιότητες του νέου Προγράμματος Σπουδών για το νηπιαγωγείο είναι να προωθήσει την αναγνώριση και το σεβασμό της διαφορετικότητας. (Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου, 2011:21). Η Δημιουργική Γραφή μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο μπορεί να αξιοποιήσει τις ποικίλες εμπειρίες των παιδιών και να τους δώσει την ευκαιρία να τις μοιραστούν με τους άλλους, με διαφορετικά εργαλεία και με εναλλακτικούς τρόπους. Ο σεβασμός στη διαφορετικότητα θα δώσει μεγαλύτερη ευελιξία σε διαφοροποιημένες προσεγγίσεις της λογοτεχνίας και ευρύτερα των κειμενικών ειδών και θα δώσει τη δυνατότητα να δοθεί αξία στα διαφοροποιημένα μαθησιακά προφίλ των μαθητών, στις ξεχωριστές ικανότητές τους και στα ενδιαφέροντά τους. Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να διαφοροποιήσει τη διαδικασία ανάλογα με τη μαθησιακή ετοιμότητα και τα ενδιαφέροντα των παιδιών και έτσι να ασχοληθεί με διαφορετικά επίπεδα λόγου και με ποικιλία δραστηριοτήτων που αφορούν κειμενικά είδη. Παράλληλα, η δυνατότητα ποικιλίας στη δημιουργία ομάδων δίνει ευκαιρία στα παιδιά να συνδεθούν με άτομα με διαφορετικές εμπειρίες και να αξιοποιήσουν διαφορετικές μορφές επικοινωνίας και παραγωγής κειμένων.

ο Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση είναι βασική αρχή τόσο του Δ.Ε.Π.Π.Σ. όσο και του νέου πιλοτικού Προγράμματος. Η αξιολόγηση λειτουργεί ως ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας με στόχο τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης (ΔΕΠΠΣ, 2001). Πρόκειται για διαδικασία συλλογής, σύνθεσης και ερμηνείας πληροφοριών με σκοπό να συμβάλλει στη λήψη αποφάσεων που αφορούν τη μάθηση και τη διδασκαλία». (ΝΠΣ, 2011:40) Η αξιολόγηση μιας διαδικασίας Δημιουργικής Γραφής στο Νηπιαγωγείο έχει ως βασικό στόχο την αποτίμηση της διδακτικής πράξης και την καταγραφή των δραστηριοτήτων των παιδιών, ώστε να εκτιμηθούν τα αποτελέσματα των προτάσεων διδασκαλίας και να συνειδητοποιηθεί η παραγωγικότητα των μαθητών. Στην περίπτωσή μας, επειδή πρόκειται για μια διδακτική πρόταση που στη χώρα μας δεν έχει βρει ακόμα θέση στα Προγράμματα Σπουδών, η αξιολόγηση εξυπηρετεί παράλληλα και την εκτίμηση και αντιμετώπιση των δυσκολιών της διδακτικής πράξης με στόχο την ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των εκπαιδευτικών και την προσπέλαση των ενδεχόμενων προβλημάτων. Χρήσιμο είναι ο νηπιαγωγός να καταγράφει τα κείμενα των παιδιών είτε ως γραφέας είτε μαγνητοφωνώντας τα, και να διατηρεί ένα σχετικό αρχείο για να παρακολουθεί την εξέλιξη του κάθε μαθητή. Η αρχειοθέτηση αυτή εξυπηρετεί ξεχωριστά και την ιδιαιτερότητα της δημιουργικής γραφής, γιατί δίνει την ευκαιρία στην τάξη να παρουσιάσει συνολικά σε μορφή βιβλίου λογοτεχνικά παραγόμενα των παιδιών.

Στις προτεινόμενες δραστηριότητες περιλαμβάνονται τρία βασικά στοιχεία για να τις προσεγγίσει ο ενδιαφερόμενος: **η πορεία της δραστηριότητας, οι στόχοι** που μπορεί να πετύχει και **τα υλικά** που θα χρησιμοποιηθούν. (**δραστηριότητα, τι πετυχαίνετε, τι χρειάζεστε** αντίστοιχα). Σε ορισμένες προτείνονται εναλλακτικές προτάσεις, παραλλαγές ή προεκτάσεις (**άλλες ιδέες**).

Ως προς το πρώτο, την ανάπτυξη δηλαδή της *δραστηριότητας*, παρουσιάζονται αδρά σημεία περιγραφής ώστε να έχει ο νηπιαγωγός την ελευθερία των δικών του διδακτικών «κινήσεων» κατά την πρακτική εφαρμογή.

Ως προς τους *στόχους* επιδιώκουμε επίσης να καταγράψουμε περιορισμένη στοχοθεσία. Με την πρώτη ανάγνωση της περιγραφής της δραστηριότητας διαπιστώνει εύκολα κανείς ότι καλύπτεται μεγάλο μέρος των στόχων του Προγράμματος Σπουδών, η αναλυτική και εκτενής ωστόσο στοχοθεσία δεν θα εξυπηρετούσε την ουσία των προτεινόμενων δραστηριοτήτων.

Σε ότι αφορά τα *υλικά* αναφέρονται αυτά συνοπτικά και ενδεικτικά. Κυρίως αποτελούν πολυτροπικά κείμενα (προφορικά και γραπτά). Σε ότι αφορά τα *προφορικά* πολυτροπικά κείμενα είναι συνδυασμός ενός αναπαραστατικού μέσου συνοδευόμενο με προφορικό λόγο, (μια συζήτηση, ένα διάλογο με ενεργητική ακρόαση, ένα σύνολο ερωτοαπαντήσεων μεταξύ των συνομιλητών). Τα μέσα που μπορούν να παράγουν *προφορικά* πολυτροπικά κείμενα μπορεί να είναι εικονογραφημένες ιστορίες, φωτογραφίες, εικόνες, έργα ζωγραφικής, κόμικς, αφίσες, διαφημίσεις και μικρά επιλεγμένα βίντεο.

Αν και θεωρούμε ότι όλες οι δραστηριότητες στην διδακτική πράξη του νηπιαγωγείου οφείλουν να αξιολογούνται επιλέξαμε, για τη λειτουργικότητα της χρήσης των πρακτικών εφαρμογών που προτείνουμε, να αποφύγουμε να διατυπώσουμε αξιολογικά κριτήρια ακόμη και σε αυτές τις δραστηριότητες που πραγματοποίησαν οι φοιτήτριες του Παιδαγωγικό Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Δυτ. Μακεδονίας. Πρώτον, γιατί θα επαναλαμβάναμε «στερεότυπες» για την αξιολόγηση εκφράσεις, οι οποίες θα συμπεριλαμβάνονταν σε κάθε δραστηριότητα και που προκύπτουν από διάφορες μορφές αξιολόγησης (Ντολιοπούλου & Γουργιώτου, 2008), οι οποίες θα ήταν απλά οδηγίες και δεύτερο γιατί οι φοιτήτριες στην αξιολόγηση που προχώρησαν για κάθε δραστηριότητά τους εκτίμησαν τη δική τους απόδοση και αποτελεσματικότητα στην εφαρμογή. Κατά συνέπεια η αξιολόγηση αυτού του τύπου είχε στοιχεία αυτοαξιολόγησης και δεν θα αποκτούσε ενδιαφέρον για την παρούσα προσπάθεια.

Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε ορισμένες βασικές ερωτήσεις αναστοχασμού και αυτοκριτικής που κάνει ο νηπιαγωγός όταν ολοκληρώσει μία δραστηριότητα μέσα στην τάξη τους με την ομάδα των μαθητών του.

Ως προς τον ίδιο: Τι στόχους έβαλα; Τι ήθελα να πετύχω; Τι πέτυχα; Τι θα αλλάξω όταν ξαναδιδάξω το ίδιο περιεχόμενο; Ποιες ενέργειές μου ήταν πολύ επιτυχείς; Ποιες όχι; Διαφοροποίησα τη διδασκαλία μου όπου χρειαζόταν για να καλύψω τις διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες των μαθητών μου; Χρησιμοποίησα κατάλληλο υλικό για να είναι αποδοτικά τα παιδιά στη δράση τους;

Ως προς τους μαθητές του: Κατανόησαν τη δραστηριότητα; Κατέκτησαν τους στόχους; Έδειχναν ενδιαφέρον; Ικανοποιήθηκαν οι γλωσσικές και επικοινωνιακές τους ανάγκες; Ενεργοποίησαν τη δημιουργικότητά τους και τη κριτική τους σκέψη; Αξιοποιήθηκαν οι προϋπάρχουσες γνώσεις τους; Βελτιώθηκαν οι γνωστικές τους ικανότητες; Συμμετείχαν ευχάριστα ή όχι στη δραστηριότητα; Συνεργάστηκαν μεταξύ τους; Οι μικρές ομάδες εργασίας είχαν συνοχή, αλληλεπίδραση, ανταπόκριση; Παρήγαγαν ποιοτικό έργο; ή Σε ποιο σημείο της εφαρμογής τα παιδιά αισθάνονταν ευχάριστα και ήταν δημιουργικά;

Ως προς τη δραστηριότητα: Ήταν κατάλληλη; Είχε ευελιξία, δέχονταν εναλλακτικές λύσεις; Ανέδυε τις δημιουργικές δυνατότητες των παιδιών; Μπορούσε να ενταχθεί σε σχέδιο εργασίας ή θεματική ενότητα;. Είχε νόημα για τα παιδιά; Παρείχε ίσες ευκαιρίες σε όλους; Ανέδυε δημιουργικές δυνάμεις των παιδιών;

Με βάση τις αρχές και τη φιλοσοφία του κάθε Προγράμματος ανάλογη είναι και η αξιολογική διαδικασία και μπορεί να είναι στα υπόψη του νηπιαγωγού να την επιδιώξει μετά από την υλοποίηση κάθε δραστηριότητας. Στη Δημιουργική Γραφή το παραγόμενο αυθεντικό υλικό παραμένει ως ντοκουμέντο (προφορικό, γραπτό ή ηλεκτρονικό) και εκτιμάται ανάλογα.

Επίσης, πρέπει να αναφερθεί ότι κατανέμουμε τις προτεινόμενες δραστηριότητες, που ακολουθούν, σε σύνολα-κατηγορίες για ευκολότερη επιλογή από κάθε νηπιαγωγού ώστε να τις εντάξει ή να τις προσαρμόσει σε ανάλογα πλαίσια εργασίας και με άνεση να αντλήσει δραστηριότητα από όποια κατηγορία επιθυμεί. Αυτές είναι:

A. Παραμύθια- ιστορίες και άλλα κειμενικά είδη

B. Παιχνιδίσματα με την ποίηση

Γ. Εικαστικά και άλλες Τέχνες –δυνατότητες για ασκήσεις δημιουργικής γραφής

Δ. Δραστηριότητες που μπορούν να ενταχθούν σε θεματικές ενότητες

A. Παραμύθια- ιστορίες και άλλα κειμενικά είδη

1. Πες μας τι βλέπεις*

2. Μια φορά και έναν καιρό...*

3. ...και ζήσαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα!*

4. Ενώστε την ιστορία (Βασιλάκη– Γιαννακουδάκης 2009: 34)

5. Ποιος, που, πότε, τι;*
6. Μέσα από τα μάτια του άλλου
7. Αντικείμενα γύρω μου (Πασσιά- Μανδηλαράς, 2001: 40).
8. Πριν και μετά
9. Ποιο είναι το τέλος της ιστορίας;
10. Μια εικόνα χίλιες λέξεις (Βασιλάκη- Γιαννακουδάκης 2009: 74)
11. Ιστορία με στοιχεία (Βασιλάκη- Γιαννακουδάκης 2009: 70)
12. Λέξεις στον κύκλο (Βασιλάκη- Γιαννακουδάκης 2009: 66)
13. Ιστορία με ήρωες
14. Οι ήρωες μας από τα παραμύθια
15. Ονειρευτείτε (Κιουπτσίδου 2005: 281-302).
16. Ιππότες και πριγκίπισσες*
17. Κόψε λέξεις, κάνε σκέψεις, φτιάξε ιστορίες με υποθέσεις *
18. Ξεκινάω-Τελειώνεις*
19. Είσαι μάγισσας και βρες μυστικά για συνταγές* (Ζωγράφου-Τσαντάκη 2003: 88)
20. Χτίζω προτάσεις βήμα-βήμα* (Βασιλάκη- Γιαννακουδάκης 2009: 30)
21. Ένα παραμυθο-τέρας κοντά μας
22. Παιχνίδι με λέξεις που γίνονται προτάσεις
23. Πες κάτι για το παιχνίδι σου
24. Φτιάξε την ιστορία σου με μια εικόνα
25. Διάλεξε και φτιάξε τη δική σου ιστορία
26. Πρώτα, βρες και γράψε το δικό σου παραμύθι

Β. Παιχνιδίσματα με την ποίηση

27. Καρτέλες με μεταφορές
28. Τα γράμματα γίνονται ποιήματα
29. Κράτα το τέλος* (Βασιλάκη- Γιαννακουδάκης 2009: 28)
30. Ας γνωριστούμε με ποιήματα*
31. Ένα ποίημα που έγινε τραγούδι
32. Τραγουδήστε*
33. Παρηχήσεις και αστεία* (Βασιλάκη- Γιαννακουδάκης 2009: 36)
34. Γράφουμε ποιήματα*

Γ. Εικαστικά και άλλες Τέχνες -δυνατότητες για ασκήσεις δημιουργικής γραφής

35. Βάλτε τίτλο στον πίνακα*
36. Κοίταξε προσεκτικά, βρες τα χίλια μυστικά!*
37. Τα αγάλματα μιλούν*
38. Φτιάχνουμε αφίσες (Curto κ.αλ. 1998: 48-49).
39. Τι λένε οι ήρωες στα κόμικς;*³
40. Διαφημιστείτε* (Βασιλάκη– Γιαννακουδάκης 2009: 58)

Δ. Δραστηριότητες που μπορούν να ενταχθούν σε θεματικές ενότητες

41. Ο ήρωας μου* (Βασιλάκη– Γιαννακουδάκης 2009: 48)
42. Μη μου πεις ότι φοβάσαι;* (Βασιλάκη– Γιαννακουδάκης 2009: 42)
43. Το όνομά μου αρχίζει από....*
44. Τι θα γίνω όταν μεγαλώσω*
45. Πώς λένε το ζωάκι;*
46. Ποιο ζώο αγαπώ;*
47. Φωτογραφίες συναισθημάτων*
48. Λέξεις σε βάζα! (Μπρασέρ 2005: 62).
49. Κάνουμε δώρα
50. Τι έχω να πω για τον τόπο που αγαπώ; * (Βασιλάκη– Γιαννακουδάκης 2009: 46).
51. Τι καιρό κάνει;
52. Ας παίξουμε

Βιβλιογραφία

Curto. M.L., Morillo. M.M. & Teixido, M, M. (1998). (Επιστ. Επιμ. Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα). *Γραφή και Ανάγνωση. Βοηθήματα για τη διδασκαλία και την εκμάθηση του γραπτού λόγου σε παιδιά ηλικίας τριών έως οκτώ ετών*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΑΠΘ, σ. 48-49.

---

³ Είναι καλό να έχει προηγηθεί διδασκαλία σχετικά με τα κόμικς, είτε ως θεματική ενότητα, είτε ως σχέδιο εργασίας (project) ώστε τα παιδιά να έχουν αποκτήσει εμπειρίες και γνώσεις σχετικά με αυτά. Βλ. σχετ. Πιτσιδοπούλου Ε. (2003) «Κόμικς». Στο Ζωγράφου-Τσαντάκη, Μ. (2003). (επιμ.). *Νηπιαγωγείο-Γλώσσα-Σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: Αυτοέκδοση, σ. 152-156.

Ferreiro, E. (1997). Διαδικασίες νοηματοποίησης της γραπτής γλώσσας. Παραδείγματα από παιδιά από διαφορετικές χώρες. Στο Τζ. Βαρνάβα-Σκούρα (επιμ.) *Το παιδί και η γραφή*, Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ., 19-20.

Katz, L, & Chard, S. (2004). (επιμ. Μάνος Κόνσολας). *Η μέθοδος Project: Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Ατραπός.

Swales, J-M. (1990). *Genre Analysis. English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Teberosky, A. (1990). The language young children write: Reflections on a learning situation. Στο Υ. Goodman (Eds.) *How children construct literacy*. Newark, DE: International Reading Association.

Αυγητίδου, Σ. (2008) (επιμ.) *Συνεργατική Μάθηση στην προσχολική εκπαίδευση. Έρευνα και Εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg.

Βασιλάκη, Α. – Γιαννακουδάκης, Λ. (2009) *Η δημιουργική γραφή στο Δημοτικό Σχολείο, Δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής*, Αθήνα: Κέδρος, σ. 58.

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο (ΔΕΠΠΣ) ΦΕΚ 1376/18-10-2001

Ζωγράφου-Τσαντάκη Μ. (2003). (επιμ.). *Νηπιαγωγείο-Γλώσσα-Σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Κιουπτσίδου Π. (2005) «Τα Όνειρα». Στο Έλση Ντολιοπούλου *Η εφαρμογή της Μεθόδου Project σε Ελληνικά Νηπιαγωγεία*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, σ. 281-302.

Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση. Ενωσιολογική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση. Ενωσιολογική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Μπρασέρ Φιλίπ (2005). *1001 δραστηριότητες για να αγαπήσω το βιβλίο. Διηγούμαι, ανακαλύπτω, παίζω, δημιουργώ*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ.62.

Μπιρμπίλη, Μ. (2005). Η ομαδοσυνεργατική μάθηση στο Νηπιαγωγείο. *Μακεδόν*, 14, 289-303.

Μουμουλίδου, Μ. & Ρεκαλίδου, Γ. (2010). *Μικρές ομάδες στην Εκπαίδευση. Παιδαγωγικές, Μαθησιακές, Εμπυχωτικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός

Ντολιοπούλου, Ε. & Γουργιώτου Ε. (2008). *Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση με έμφαση στην προσχολική*. Αθήνα: Gutenberg.

Ντολιοπούλου, Ε. (2005). *Η εφαρμογή της μεθόδου Project σε Ελληνικά Νηπιαγωγεία*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Ντολιοπούλου, Ε. (2000). *Σύγχρονα Προγράμματα για Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Πασσιά, Α., Μανδηλαράς, Φ. (2001) *Εργαστήριο Δημιουργικής Γραφής για παιδιά*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, σ.40.

Πρόγραμμα Π.Δ. 486/1989 ΦΕΚ 208/26-9-1989, τ.Α΄

Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου (2011) 1^ο Μέρος *Παιδαγωγικό Πλαίσιο και αρχές Προγράμματος Σπουδών Νηπιαγωγείου.* Στο <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Προσχολική-ΠρώτηΣχολική Ηλικία/1οΜέρος.pdf>

Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου (2011) 2^ο Μέρος *Μαθησιακές Περιοχές* Στο <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/Προσχολική-ΠρώτηΣχολική Ηλικία/2οΜέρος.pdf>

Χατζησαββίδης, Σ. (1998). *Δραστηριότητες Γλωσσικής Αγωγής στο Νηπιαγωγείο – Καλλιέργεια επικοινωνιακών και προγραφικών δεξιοτήτων*. Αθήνα: Gutenberg.